

Jan Szymczak, *Rycerz w hełmie, w zbroi i z tarczą*, Wydawnictwo DiG, Edition La Rama, Warszawa – Bellerive-sur-Allier 2016, ss. 224*

Recenzowany tom, jak wynika z informacji zamieszczonej na stronie tytułowej, wydany pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, jest podsumowaniem jednego z nurtów badawczych prof. Jana Szymczaka, mediewisty i bronioznawcy działającego w środowisku tak zwanej łódzkiej szkoły bronioznawczej. Autor poświęcił tym razem uwagę rycerskiemu uzbrojeniu ochronnemu w epoce średniowiecza.

Rozdział I (*Z przykrytą żelazem lub zakutą głową, czyli o otwartych i zamkniętych hełmach*) dotyczy ochrony głowy używanych przez wojowników polskich w okresie średniowiecza. Narracja Autora rozpoczyna się od wzmianki Ibrahima ibn Jakuba pochodzącej z 965 r., który *Do podstawowego uzbrojenia wojownika zaliczył hełm [...]*¹. Warto podkreślić, że Autor, opisując dalsze dzieje tego elementu uzbrojenia ochronnego, posiłkuje się nie tylko licznymi w tym przypadku notatkami źródłowymi, ale również chętnie sięga po ustalenia archeologów zajmujących się tą tematyką. Ponadto nie unika analizy materiałów ikonograficznych. Tworzy to spójny obraz rozwoju polskich hełmów średniowiecznych ukazanych na szerokim tle materiałów porównawczych pochodzących z różnych krajów.

Podobnie jest z rozdziałem kolejnym (*Kiedy rycerz wyszedł ze skóry? Od skórzanego kaftana do zbroi płytowej białej*). Omówienie przekształceń, jakie zaszły w zakresie ochrony ciała średniowiecznych wojowników, nie było zadaniem łatwym, zwłaszcza, że wymagało sięgnięcia po różnoraki materiał źródłowy. Dopiero zestawienie wielu przekazów pisanych, ikonograficznych i zachowanych zabytków trójwymiarowych pozwoliło Autorowi na stworzenie swego rodzaju syntetycznego ujęcia. Trzeba pamiętać, że Autor od wielu lat prowadził badania nad tymi zagadnieniami, toteż można przyjąć, iż Jego rekon-

* Praca powstała w ramach Asystencji Naukowej na Wydziale Filologiczno-Historycznym.

¹ J. Szymczak, *Rycerz w hełmie, w zbroi i z tarczą*, Warszawa – Bellerive-sur-Allier 2016, s. 34.

struktura przemian typologiczno-formalnych zbroi stanowi ważny punkt odniesienia dla następných badaczy.

Opis poszczególnych zagadnień jest niezwykle szczegółowy oraz oparty na wielu kategoriach źródeł, zwłaszcza pisanych. Taka analiza daje nie tylko możliwość kompleksowego poznania omawianego zagadnienia, ale również stanowi dobry przykład dla innych autorów, którzy nie zawsze potrafią udokumentować źródłowo swoje ustalenia.

Rozdział III (*Szczyt, tarcza i zaszczyt*) omawia przemiany tarcz średniowiecznych, począwszy od egzemplarzy migdałowatych aż po te używane u schyłku średniowiecza do turnieju. Ważna jest też interpretacja poszczególnych terminów używanych do określania tarcz, między innymi *szczyt*. Autor dowodzi, że stąd właśnie pochodzi słowo *zaszczyt*, dziś rozumiane nieco inaczej niż przed wiekami. Ponadto można znaleźć w tym rozdziale, podobnie zresztą jak w poprzednich, wiele informacji dotyczących obyczajów związanych z używaniem uzbrojenia ochronnego. I tak na przykład wojownik nie zakładał hełmu zamkniętego przed walką, a chętniej posługiwał się kapalinem, czyli hełmem otwartym. Książęta po walce mieli obyczaj zawieszania swej tarczy na znak zwycięstwa i podboju. Przykłady można mnożyć.

We wszystkich rozdziałach ważnym elementem są wątki poświęcone nie tylko przedmiotom, ale również procesowi ich produkcji. Zagadnienie to wykracza poza tradycyjnie rozumianą historię uzbrojenia, a jest niezwykle cennym wkładem badawczym w omawiane zagadnienie. Autor sporo uwagi poświęca kwestiom pozyskiwania surowców, ich obróbki oraz organizacji produkcji na szczeblu technologii i samych producentów – rzemieślników cechowych.

Podstawa źródłowa wykazana w Bibliografii (część *Źródła i wydawnictwa źródłowe*) to ponad 100 pozycji, które można zaliczyć do źródeł narracyjnych, ale również liczne dokumenty, relacje i materiały sporządzone przez organy władzy miejskiej i ziemskiej. Są to liczne kroniki z ziem polskich i sąsiednich, księgi grodzkie, przyjęć do prawa miejskiego, itd. Do tego trzeba doliczyć kilkaset pozycji literatury przedmiotu. Ważnym uzupełnieniem książki jest materiał ilustracyjny zamieszczony jako dodatek do każdego z rozdziałów. Wśród znanych wcześniej zabytków uzbrojenia można także znaleźć najnowsze odkrycia, jak na przykład tarcza migdałowata z końca XII w. ze Szczecina (il. 29, s. 182).

Recenzowana pozycja stanowi pierwszą z cyklu kilku publikacji J. Szymczaka. Podsumowują one wieloletnie badania Autora, wprowadzają do nauki nowe ustalenia, przywołują mało znane lub w ogóle nie-

znane dotąd źródła. Praca jest ciekawą lekturą nie tylko dla specjalistów, ale także dla licznych miłośników dawnej broni i barwy. Ta forma zainteresowania przeszłością jest coraz popularniejsza, toteż szczególnie ważne wydaje się, aby pasjonaci mieli możliwość korzystania z najnowszej literatury i zapoznawania się z ustaleniami profesjonalnych badaczy. Dlatego też książka J. Szymczaka może i na tym polu odegrać znaczącą rolę, zwłaszcza, że forma syntetycznego kompendium wiedzy znacznie ułatwia to zadanie pozyskania niezbędnych informacji.

Bartłomiej Cichoń